

in this field were given in the article. The work focuses on analysing size of vocabulary for each level as well as principles and criteria of lexical minimum selection.

Key words: *Ukrainian as a foreign language, teaching methods, lexical minimum, foreign students.*

УДК 811.411.21

Сівков І.В., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

РЕГІОНАЛІЗМИ В АРАБСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ СІМЕЙНОГО ПРАВА КРАЇН АРАБСЬКОГО МАГРИБУ

У статті розглядаються питання функціонування масиву регіоналізмів у арабській термінології сімейного права країн Арабського Магрибу. Визначаються причини явища регіональної диференціації термінології сімейного права, встановлюються межі локальної диференціації її одиниць, у них виокремлюються лексико-семантичні групи.

Ключові слова: *фахова мова, лексика, лексична одиниця, термін, термінологія, терміносистема, територіальний варіант мови, локальне маркування лексичних одиниць, регіоналізм, юридична термінологія, сімейне право, Сімейний кодекс.*

У наукових студіях радянських та російських арабістів порушуються як загальні, так і окремі питання функціонування територіально обмежених у своєму узусі загальнолітературних лексичних одиниць арабської літературної мови та термінологічних елементів її субмов [1; 2; 4]. У вітчизняній арабістиці зростає увага дослідників до підмов арабської літературної мови, зокрема фахової мови права та притаманної їй юридичної терміносистеми, яка забезпечує її функціонування. У полі зору лінгвоправничих студій, актуальних для вітчизняної арабістики, перебувають, зокрема, питання територіальної стратифікації термінологічних одиниць арабської мови права, а саме ідентифікації та структурно-семантичного аналізу її локально маркованих одиниць [3].

Питання територіальної дивергенції – явища, типового для словника сучасної арабської літературної мови, не стали предметом наукових студій на теренах країн Арабського Сходу. Термінознавці арабських країн не охопили увагою такі актуальні проблеми реалізації локальної маркованості лексичних елементів, характерної для фахових мов арабської літературної мови, як ідентифікація та функціонування лексичних одиниць субмов арабської літературної мови з локально обмеженою реалізацією. У працях арабських термінознавців не проводилися комплексні дослідження форм та шляхів прояву пласту регіонально маркованих терміноодиниць арабської мови права.

Корпус текстів Сімейного кодексу арабських країн загалом і, зокрема, країн магрибського регіону (Королівство Марокко, Алжирська Народна-Демократична Республіка, Туніська Республіка), не було виокремлено як самостійний матеріал

досліджень арабської правової термінології та її функціонування в законодавчих текстах сучасних арабських країн, і, через ці причини, термінологічний сегмент Сімейного права не став об'єктом комплексних лінгвістичних досліджень. Відповідно, локально обмежені в узусі одиниці терміномасиву Сімейного кодексу як сектору термінополя права, також не стали об'єктом лінгвоправничих студій.

Пропонована стаття має на меті заповнити прогалини в дослідженнях особливостей функціонування масиву термінологічних регіоналізмів у сучасній арабській субмові права, а саме ідентифікувати типовий для текстів Сімейного кодексу арабських країн магрибського регіону (Королівство Марокко, Алжирська Народно-Демократична Республіка, Туніська Республіка) масив терміноодиниць арабської фахової мови права, визначити межі територіальної диференціації його складових на лексико-семантичному рівні на матеріалах згаданих текстів. Демонстрацію особливостей лексичного оформлення текстів Сімейного кодексу магрибських країн буде проведено шляхом зіставлення правничої термінології, що фіксується в цих законодавчих текстах, із функціонально еквівалентною їй термінологією, що реалізується в тексті Сімейного кодексу Сирійської Арабської Республіки. Таким чином, провідним у нашому дослідженні є зіставний метод, використання якого націлено на виявлення рис дихотомії термінології права країн західноарабського (магрибського) та східноарабського (машрікського) ареалу.

Як зазначає В.Е. Шагаль, на позначення різновидів арабської літературної мови в різних арабських країнах вживається термін *регіональний (територіальний) варіант*, а явище існування локальних відмінностей в арабській літературній мові визначається як *локальне маркування* [4, с. 90].

Деякі дослідники, зокрема В.М. Белкін, А.А. Блінов та В.Е. Шагаль, відзначають, що явище локальної маркованості лексичних одиниць арабської літературної мови виникло через ускладнення контактів між мовними спільнотами при функціонуванні арабської мови на обширних територіях, існування притаманних певному регіону явищ у політичній, економічній, культурній сферах, розбіжності в історичному минулому арабських країн та їхньому соціально-політичному розвитку, а також різноманітні мовні контакти з іншими країнами. Ці чинники формують унікальну для кожної окремої країни/регіону самотунтність умов функціонування арабської літературної мови в ній, яка, в свою чергу, формує регіональні (локальні) риси арабської літературної мови. Територіальні (локальні) варіанти арабської літературної мови не порушують норми арабської літературної мови, проте у них фіксуються певні специфічні риси, не притаманні іншим територіям [1, с. 52; 2, с. 3; 4, с. 100–101].

Лексико-семантична регіональна диференціація характерна як для арабської загальнолітературної лексики, так і для термінологічної лексики арабських фахових мов, зокрема мови права. Саме в термінологічному масиві, що належить до певної поняттєвої сфери, зокрема сфери права, виявляються розбіжності на всіх рівнях розвитку арабських країн, у тому числі історичного розвитку їхніх адміністративно-політичних та правових систем.

Аналіз масиву арабської регіональної лексики фіксує принципову опозиційність машрікської та магрибської термінологічної лексики. Як вказує В.Е. Шагаль,

причиною принципової диференціації магрибських та магрибських термінологічних регіоналізмів є “відносна ізоляція двох регіонів та регіональний мовний націоналізм” [4, с. 92]. В.М. Белкін наголошує на тому, що магрибські термінологічні одиниці є генетично архаїчними та відомими у класичних джерелах [1, с. 54–55].

Сімейний кодекс уперше в магрибському регіоні було прийнято в Королівстві Туніс та видано королем Тунісу Мухаммадом аль-Аміном-беєм декретом від 13 серпня 1956 р. В Алжирській Народно-Демократичній Республіці Сімейний кодекс було прийнято парламентом країни 9 червня 1984 р. і видано указом президента. Сімейний кодекс Королівства Марокко було прийнято парламентом країни та видано королівським декретом від 10 жовтня 2004 р.

Сімейний кодекс Сирійської Арабської Республіки було прийнято парламентом країни – Палатою депутатів (*mağlis al-nuwwāb*) 17 вересня 1953 р. і видано указом президента

У країнах магрибського регіону такий нормативно-правовий акт, як Сімейний кодекс отримав наступні найменування:

Алжирська Народно-Демократична Республіка: *qānūn al-usra* [11].

Королівство Марокко: *mudawwanat al-usra* [9]. Термін *mudawwana* (дієприкметник пасивного стану дієслова *dawwana* “записувати”) вперше було вжито як назва праці з малікітського права (*фікзу*), авторство якої належить кайруанському факігу Сахуну (160/777-240/855) та яка стала епонімічною на позначення такого законодавчого акту як *кодекс* в Королівстві Марокко [7, с. 844].

Республіка Туніс: *mağallat al-aḥwāl al-ṣaḥṣiyya* [8]. Сам термін *mağalla*, що має первинне значення “книга”, почав вживатися як назва Цивільного кодексу Османської Імперії (*Meğelle-yi Aḥkām-ı ‘Adliyye*), який було прийнято в 1869–1877 рр. та який становив кодифікацію норм шаріатського права, що відбулася в Османській Імперії [5, с. 971]. У значенні “кодекс” ця термінологічна одиниця реалізується лише в туніському територіальному узусі.

Сімейний кодекс Сирійської Арабської Республіки отримав назву *qānūn al-aḥwāl al-ṣaḥṣiyya* [10].

Як можна побачити, на відміну від марокканського та туніського варіантів реалізації терміна *кодекс*, у Сімейному кодексі Сирійської Арабської Республіки на позначення даного терміна традиційно вживається слово *qānūn* (букв. “закон”).

На позначення власне терміна *сімейний* як атрибутивного елемента термінологічної конструкції *сімейний кодекс* у розглянутих текстових матеріалах вживаються:

1. *usra* “букв. родина” (Алжирська Народно-Демократична Республіка, Королівство Марокко). 2. *al-aḥwāl al-ṣaḥṣiyya* “букв. особовий статус” (Сирійська Арабська Республіка, Туніська Республіка). У цьому випадку Сімейний кодекс фактично має найменування “Кодекс особового статусу”.

Таким чином, можна зробити висновок, що термінологічні одиниці-найменування Сімейного кодексу країн магрибського ареалу належать до категорії регіонально маркованих.

Лінгвістичний аналіз корпусу текстів Сімейного кодексу магрибських країн дає нам можливість прослідкувати функціонування типового для даного сегменту

нормативно-правових актів терміномасиву сімейного права, у якому виокремлюються наступні тематичні блоки локально маркованої термінології:

1. “заручини”: *ḥuṭba* (Алжирська Народно-Демократична Республіка, Королівство Марокко, Сирійська Арабська Республіка) [9, с. 11; 10, с. 4786; 11, с. 1]; *murākana* (Туніська Республіка) [8, с. 4].

2. “наречений”: *ḥāṭīb* (Алжирська Народно-Демократична Республіка, Королівство Марокко, Сирійська Арабська Республіка) [9, с. 11; 10, с. 4786; 11, с. 2]; *ḥaṭīb* (Туніська Республіка) [8, с. 4].

3. “подарунок, який наречений повинен зробити нареченій під час укладання договору про шлюб, та який стає власністю дружини (ісламське право) [6, с. 78]”: *ṣadāq* (власне “дружба” > “подарунок” [6, с. 78]) (Алжирська Народно-Демократична Республіка, Королівство Марокко) [9, с. 11; 11, с. 3]; *mahr* (букв. “купівельна вартість”) [6, с. 78] (Сирійська Арабська Республіка, Туніська Республіка) [8, с. 5; 10, с. 4788].

Окрім власне термінології сімейного права, у текстах Сімейного кодексу країн Арабського Магрибу засвідчується вживання як загальноюридичних термінологічних одиниць, як-то:

1. “стаття (закону)”: *mādda* (Алжирська Народно-Демократична Республіка, Королівство Марокко, Сирійська Арабська Республіка) [9, 10, 11]; *faṣl* (Туніська Республіка) [8].

2. “указ”: *al-ṣaḥīr al-ṣarīf* “королівський указ (Королівство Марокко)” [9, с. 2]; *marsūm* (Сирійська Арабська Республіка, Туніська Республіка) [8, с. 4; 10, с. 4783].

3. “із внесеними поправками (закон)”: *muṭaqqah* (Туніська Республіка) [8, с. 2]; *muʿaddal* (Алжирська Народно-Демократична Республіка) [11, с. 1].

так і терміноелементів інших сфер права, зокрема, конституційного:

1. “Нижня палата (парламенту)”: *al-mağlis al-šaʿbī al-waṭaṇī* “Національна народна асамблея” (Алжирська Народно-Демократична Республіка) [11, с. 1]; *mağlis al-niwwāb* “Палата депутатів” (Королівство Марокко) [9, с. 3].

Отже, це дослідження дозволяє нам визначити наступні чинники, що сприяли виникненню явища регіональної маркованості, яке фіксується у масиві термінології сімейного права країн Арабського Магрибу:

1. Існування в арабській літературній мові синонімічних пар (*mahr/ṣadāq* “подарунок, який наречений повинен зробити нареченій під час укладання договору про шлюб”), зокрема, однокорених, утворених від дублетних словотворчих моделей (*ḥaṭīb/ḥaṭīb* “наречений”).

2. Протиставлення загальнолітературному слову у якості локально маркованого іншого загальнолітературного слова з місцевим значенням (“стаття (закону)”: загальнолітературн. *mādda*/туніськ. *faṣl* (загальнолітературн. “глава (закону)”).

3. Історична різноманітність поширених у країнах Арабського Сходу традиційних адміністративно-правових систем (“кодекс”: *qānūn* (алжирськ., сирійськ.), *mağalla* (туніськ.), *mudawwana* (марокканськ.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белкин В.М. Арабская лексикология. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 200 с. 2. Блинов А.А. Формирование словарного состава современного арабского литературного языка: Авт. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.22 / Институт востоковедения РАН. – М., 2009. – 19 с. 3. Сивков І.В. Регіоналізми в арабській юридичній термінології // Сходознавство. – К. : Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України, 2015. – Вип. 70. – С. 134-142. 4. Шагаль В.Э. Языковой аспект национальных процессов в арабских странах. – М. : Наука, 1987. – 248 с. 5. Findley, C.V. Medjelle // EI, Vol. VI, 1991. – P. 971-972. 6. Spies O. Mahr // EI, Vol. VI, 1991. – P. 78-80. 7. Talbi, M. Saḥnūn // EI, Vol. VIII, 1995. – P. 843-845. 8. Mağallat al-aḥwāl al-ṣaḥṣiyya. [Електронний ресурс]. Режим доступу від 05.06.2018: http://www.e-justice.tn/fileadmin/fichiers_site_arabe/codes_juridiques/code_statut_personel_ar_01_12_2009.pdf (дата звернення: 05.06.2018). 9. Mudawwanat al-usra. [Електронний ресурс]. Режим доступу від 05.06.2018: <http://adala.justice.gov.ma/production/legislation/ar/Nouveautes/%D9%85%D8%AF%D9%88%D9%86%D8%A9%20%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B3%D8%B1%D8%A9.pdf> (дата звернення: 05.06.2018). 10. Qānūn al-aḥwāl al-ṣaḥṣiyya. [Електронний ресурс]. Режим доступу від 05.06.2018: <http://www.parliament.gov.sy/laws/Decree/00114232.tif> (дата звернення: 05.06.2018). 11. Qānūn al-usra. [Електронний ресурс]. Режим доступу від 05.06.2018: <https://www.joradp.dz/trv/afam.pdf> (дата звернення: 05.06.2018).

Стаття надійшла до редакції 5.06.2018.

*Сивков І.В., к. филол. н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

РЕГИОНАЛИЗМЫ В АРАБСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ СЕМЕЙНОГО ПРАВА СТРАН АРАБСКОГО МАГРИБА

В данной статье рассматриваются вопросы функционирования массива регионализмов в арабской терминологии семейного права стран Арабского Магриба. Определяются причины явления региональной дифференциации терминологии семейного права, устанавливаются границы локальной дифференциации ее единиц, в них выделяются лексико-семантические группы.

Ключевые слова: профессиональный язык, лексика, лексическая единица, термин, терминология, терминосистема, территориальный вариант языка, локальная маркированность лексических единиц, регионализм, юридическая терминология, семейное право, Семейный кодекс.

*Sivkov I.V., Ph.D., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

REGIONALLY MARKED ARAB FAMILY LAW TERMINOLOGY OF THE COUNTRIES OF THE MAGHREB REGION

The present article examines the functioning of the corpus of regionally marked Arab Family law terminology of the countries of the Maghreb region. The causes of the phenomenon of regional differentiation of the Family law terminology are determined, the boundaries of the local differentiation of its units are established, lexico-semantic groups are identified in them.

Keywords: professional language, lexicon, lexical unit, technical term, terminology, terminological system, territorial variant of language, regionally marked lexical units, legal terminology, Family law.